

DOI: 10.36719/2706-6185/03/41-45

Kənan Əliyər oğlu Əzizov
Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti
magistrant
kenan.ezizov.1013@gmail.com

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA TURİZMİN İNKİŞAFI İLƏ ƏLAQƏDAR OLARAQ DƏMİRYOLU NƏQLİYYATININ İNKİŞAFI VƏ PERSPEKTİVLƏRİ

Xülasə

Dünyada dəmir yolu nəqliyyatına maraq günü-gündən artır. Ölkəmiz durmadan inkişaf edir. Son illər turizm insanların seçiminin ayrılmaz hissəsinə çevrilib. Hər il milyonlarla insan müxtəlif ölkələrə səyahət edir. Turistlərin artan tələbatının ödənilməsində nəqliyyat sektorunun böyük payı var. Bu nəqliyyat növlərindən biri olan dəmir yolu nəqliyyatı da bu sahədə fərqlənir. Bu məqalədə Azərbaycan Respublikasında turizm və dəmir yolu nəqliyyatı arasındakı əlaqədən bəhs edilir və onların ayrılmaz hissəsi kimi şərh edilir.

Açar sözlər: qatar, dəmiryolu xətləri, servis, servisin texnologiyası, turizm marşrutu, turist

Kanan Aliyar Azizov
Azerbaijan Tourism and Management University
master student
kenan.ezizov.1013@gmail.com

Development and perspectives of rail transport in connection with the development of tourism in the Republic of Azerbaijan

Abstract

The interest in railway transport in the world is growing day by day. Our country is constantly developing. In recent years, tourism has become an integral part of people's choice. Millions of people travel to different countries every year. The transport sector has a large share in meeting the growing needs of tourists. Rail transport, which is one of these modes of transport, also differs in this area. This article discusses the relationship between tourism and rail transport in the Republic of Azerbaijan and interprets them as an integral part.

Keywords: train, railway lines, service, service technology, tourist route, tourist

Giriş

Mövzunun aktuallığı: Dünya miqyasında iqtisadiyyatın yüksək tempə inkişaf edən bir dövründə nəqliyyat iqtisadiyyatın ən gəlirli sahələrindən biri kimi qiymətləndirilir. İqtisadiyyatı güclü olan və dünyanın aparıcı ölkələri üçün bu sahə dövlətin inkişaf istiqamətində əsas paya malikdir. Nəqliyyatı inkişaf edən bir ölkədə o, ümumi daxili məhsulun artımı ilə əlaqədar olaraq sosial problemlərin həllində böyük rol oynayır. Azərbaycan Respublikasında nəqliyyatın inkişafının zəruriliyi, ölkənin ümumi inkişafı və ən əsası regionların sosial iqtisadi inkişafının zəruriliyi ilə bilavasitə əlaqədardır. Azərbaycan Respublikasında nəqliyyatın inkişafı dünyada ən çox inkişaf meyillərinin xas olduğu ölkələrin təcrübəsinə əsaslanır. Ölkəmizdə həm daxili turizmin həm də xarici turizmin inkişafına xüsusi diqqət ayrılmalıdır. Bu baxımdan ölkəmizdə dəmiryolu turlarının inkişaf perspektivlərinin tədqiqi məsələsi ən ümdə məsələlərdən biridir.

Məqalənin əsas məqsədi: Tədqiqatın əsas məqsədi ondan ibarətdir ki, dəmiryolunda turistlərə göstərilən xidmətin səviyyəsini artırmaq və turizmin yüksək səviyyədə inkişafının dəmiryolu nəqliyyatının da tərəqqisinə təsir göstərməsini araşdırmaqdır (Hüseynov, Əfəndiyeva, 2007).

Dəmiryolu nəqliyyatının tarixi o qədər də qədim deyildir. Bu nəqliyyat növü XIX əsrdə yaranmışdır. Həmin dövrdə dünyanın bir çox inkişaf etmiş ölkələrində müxtəlif dəmiryolu tikililəri işlənib hazırlanırdı. Bu nəqliyyat növünün digər nəqliyyat növlərinə nəzərən daha ekonomik olduğunu nəzərə alsaq, artıq həmin dövrdə bir çox aparıcı ölkələrin nəqliyyat sektorunda bu nəqliyyat növü əsas nəqliyyat vasitələrindən birinə çevrilmişdir. İllər keçdikcə dəmiryolu nəqliyyatı daha da təşəkkül taparaq dövrünün ən dəbdəbəli formasına gəlib çıxmışdır.

Nəqliyyat və turizm bir-biri ilə sıx bağlılıq təşkil edir. Turizmin inkişafında ən çox önəm kəsb edən məsələ məhz ölkəyə gələn turistlərin sayı ilə bilavasitə bağlılıq təşkil edir. Bir ölkəyə nə qədər çox turist səfər edərsə, həmin ölkənin iqtisadiyyatı bir o qədər də çox inkişaf edir. Turistlərin ölkəyə cəlb olunmasında isə əsas vasitələrdən biri onların nəqliyyat vasitələri ilə gəlişinin təmin olunmasıdır. Son illərdə turistlərin ən çox maraq göstərdiyi nəqliyyat vasitələrindən biri də dəmiryolu nəqliyyatıdır. Dəmiryolu nəqliyyatının digər nəqliyyat növlərinə nəzərən maya dəyərinin aşağı olması, burada kütləvi şəkildə turistlərin eyni anda rahat və təhlükəsiz şəkildə daşınması, sözsüz ki, bu sahəyə olan diqqəti və marağı günü-gündən artırmaqdadır.

Azərbaycan Respublikasının ərazisində sərnəşinlərin yerdəyişmələrinə olan tələbatının ödənilməsində aparıcı rol avtomobil nəqliyyatı sonra isə dəmiryolu nəqliyyatı tutur. Əfsuslar olsun ki, ölkəmizdə dəmiryolu nəqliyyatında turistlərə göstərilən xidmət bir o qədər də yüksək səviyyədə inkişaf etməmişdir. Lakin ölkəmizdə dəmiryolu nəqliyyatında servis xidmətinin artırılması və onun inkişafı üçün təbii landşaft, iqlim və savadlı kadr potensialı mövcuddur. Ölkəmizdə həm daxili turizmin, həm də xarici turizmin inkişafına xüsusi diqqət ayrılmalıdır. Bu baxımdan ölkəmizdə dəmiryolu turlarının inkişaf perspektivlərinin tədqiqi məsələsi ən ümdə məsələlərdən biridir. Bunun üçün aşağıdakı nüanslar nəzərə alınmalıdır (Şərifov, 2020):

- ✓ Dəmiryolu nəqliyyatında servis xidmətinin daha da yüksək səviyyədə inkişafı, bu sahənin inkişafında yeni perspektivlərin və inkişafına əngəl törədən faktorların aradan qaldırılması üzrə həllərin tapılması.

- ✓ Sahənin inkişafında müştəri istəklərinin yeni metodlardan istifadə etməklə araşdırılması və bu işə yatırılacaq məbləğin daha ağıllı xərclənməsi.

- ✓ Bazar iqtisadiyyatı şəraitində ölkəmizdə müasir nəqliyyat servisinin konseptual əsaslarının müəyyən olunması.

- ✓ Nəqliyyatla turizmin ayrılmaz və qarşılıqlı əlaqəli şəkildə araşdırılması.

- ✓ Dəmiryolu nəqliyyatının müxtəlif formalarının təkmilləşdirilmə istiqamətlərinə dair təkliflər verilməsi.

Respublikamızda dəmiryolu nəqliyyatının inkişafının ən önəmli səbəblərindən biri artan sərnəşin daşıma tələbi ilə yanaşı eyni zamanda ölkəmizin zəngin neft ehtiyatlarına malik olması ilə əlaqədardır. Həmişə məlumdur ki, Azərbaycanda ilk qazma quyusu 1847-ci ildə Balaxanıda inşa edilmiş və bu dövrdən başlayaraq neft daşımalarının həyata keçirilməsi üçün daha ucuz nəqliyyat növündən istifadə aktual məsələyə çevrilmişdir. İlk vaxtlarda neftin daşınması primitiv üsulla, karvan üsulu ilə, ağac çənlərdə və tuluqlarda icra edilirdi. Əlbəttə, bu üsul çox baha başa gəlirdi və neft işinin gələcək inkişafına böyük əngəl törədirdi. O vaxt neft sənayesi ilə məşğul olan milyonlar daha çox pul qazanmaq üçün dəmiryolu xətlərinin çəkilməsində maraqlı idilər. Və beləliklə, növbəti illərdə yeni-yeni dəmiryolu xətləri çəkilmiş oldu. Dəmiryolu nəqliyyatının yüksək tempdə inkişafı bu nəqliyyat növünə olan marağı daha da artırmış oldu. Müasir dövrdə dünyanın aparıcı ölkələrində dəmiryolu nəqliyyatından turizmdə geniş istifadə olunur. Respublikamızda dəmiryolu nəqliyyatından əsas etibarı ilə yük daşımalarında istifadə edilir. Lakin gələcəkdə həmin nəqliyyat növünün perspektivləri nəzərə alınaraq turist daşımalarında da əhəmiyyətli yer tutacaqdır (Məmmədov, 2014).

Ölkəmizdə dəmir yollarının və onun infrastrukturunun inkişafına bilavasitə Azərbaycan Dəmir Yolları QSC nəzarət edir. Qurum yarandığı andan etibarən dəmir yollarının ölkəmizdə inkişafına böyük töhvə vermişdir. Nəzərə alsaq ki, bu nəqliyyat növünə olan tələb günü-gündən artmaqdadır və beləliklə həmin qurumun üzərinə qoyulan vəzifəni dərk etmək heç də çətin deyildir.

Dəmiryolu nəqliyyatında vəqzal və onların əhəmiyyəti

Vaqzallar dəmiryolu nəqliyyatında sərnəşinlərə xidmət üçün nəzərdə tutulan tikililər kompleksidir. Vaqzallar müxtəlif əlamətlərinə görə təsnif edirlər.

- ✓ Kiçik vağzallar – sərnişinlərin sayı maksimum 300 nəfərdən çox olmayan;
- ✓ Orta vağzallar – sərnişin sayı 300 – 900 arası;
- ✓ Böyük vağzallar – sərnişin sayı 900 – 1500 arası;
- ✓ Çox böyük vağzallar – 1500 nəfər sərnişindən çox tutumu olan vağzallar.

Müasir dövrdə vağzallarda sərnişinlərə müxtəlif xidmətlər göstərilir. Bura müxtəlif qida və içki məhsullarının verilməsi, informasiya xidməti, əyləncə, bar və digər xidmətlər aid edilir.

Vağzallarda 3 tip sərnişin axını müşahidə olunur:

- ✓ Gələn sərnişinlər;
- ✓ Gedən sərnişinlər;
- ✓ Uzaq məsafələrə gedən sərnişinlər;
- ✓ Təsadüfi sərnişinlər.

Vağzallarda sərnişinlərə ötürülən informasiya asan, başa düşülən, tam və etibarlı olmalıdır. Qatarların hərəkət cədvəlində, sərnişinlərin daşıma şəraitində və vağzalların iş fəaliyyətində dəyişikliklər olduqda, yeni xidmət növləri tətbiq olunduqda sorğu məlumat avadanlıqlarında, göstəricilərdə, elanlarda və digər informasiya daşıyıcılarında dəyişikliklər edilməlidir. Sinifsiz vağzallarda bu və ya digər məlumat-informasiya vasitələri fasiləsiz işləməlidir. Bu məqsədlə lokal hesablama şəbəkəsindən istifadə olunur. Təqdim olunma üsuluna görə informasiya gözüyari, dəyişən və sabit ola bilər. Ötürülmə üsuluna görə məlumat radiotransilyasiya, səs gücləndiricilər və digər müxtəlif qurğularla şifahi verilə bilər. Gözüyari informasiya sxem, stend, plakat və s. ilə sərnişinlərə ötürülə bilər. Burada əsas etibarilə aşağıdakılar qeyd olunur (4):

- ✓ Qatarların hərəkət cədvəli;
- ✓ Dəmiryolunun xəritə sxemləri;
- ✓ Dəmiryolu vağzallarında sərnişinlərə göstərilən xidmətin siyahısı;
- ✓ Xidmət və məişət otaqlarının yeri.

Reys qatarları sürətli mövsimi, sürətli ilboyu və adi sərnişin ilboyu hərəkət edən növlərə bölünür. Azərbaycan Respublikasında reys qatarlarından Bakı – Gəncə, Bakı – Mingəçevir, Bakı – Yalama, Bakı – Sumqayıt, Bakı – Astara, Bakı – Ağstafa marşrutları üzrə istifadə olunur. Təəssüf ki, Bakı – Abşeron reysində qəsəbələr arasında istifadə olunan elektirik reys qatarları heç bir məntiqi, iqtisadi və sosial əsası olmadan ləğv edilmişdir.

Reys qatarlarında (hərəkət tərkibində) dayanıqlı sərnişin axını olduqda, adi halda 17 vaqon, müəyyən tədbirlər nəzərdə tutulduğu halda 25 vaqon olur. Lakin belə hərəkət tərkibi üçün uzun platforma tələb olunur.

Qeyri – reys qatarları. Bu qatarlar xüsusi təyinatlı olub, sifariş üzrə qeyri – müntəzəm formada və əsasən ekskursiya məqsədi ilə turistlər üçün nəzərdə tutulur.

Hal-hazırda dəmir yolu nəqliyyatı xətlərinə malik olan bir çox kompaniyalar turist sərnişin axınlarının saxlanılması və artırılması üzrə böyük qüvvə sərf edirlər. Bu planda əsas istiqamətlərə:

- ✓ Yüksək sürətli magistralların çəkilməsi;
- ✓ “Evro-Hayt” formulaya malik vaqonlarda xidmətin göstərilməsi;
- ✓ Xüsusi turist qatarlarının, o cümlədən “Retro-Paravozlar” dan istifadə edilməsi aid edilir.

Dəmir yolu çatdırmaları milli və beynəlxalq razılaşmalar, konvensiya və müqavilələr paketi ilə tənzimlənir.

Müntəzəm qatarlarda turistlərin daşınması dəmiryolu bileti üzrə adi sərnişinlər hüququnda yerinə yetirilir. Şəhəratrafi daşımalarında isə biletlər tipik blanklarda – formada qeydiyyatdan keçirilir, rəsmiləşdirilir.

Ordumuzun 44 günlük müharibə zamanı işğaldan azad edilmiş torpaqlarımızda böyük turizm potensialı mövcuddur. Bu potensialın mövcudluğu bilavasitə orada dəmiryolu nəqliyyatının inkişafına zəmin yaradır. Qarabağın əlverişli iqtisadi-coğrafi mövqeyi, çox zəngin ehtiyatlara, nadir təbii-iqlim xüsusiyyətlərə malik olması, münbit torpağı, zəngin flora və faunası ölkə turizm sənayesinin inkişafı üçün açılan yeni üfüqlər deməkdir. Həmin ərazilərə sərmayə yatırılması bu sahənin iş adamlarına geniş imkanlar yaradacaq və bu yatırımların nəticə etibarilə ölkə büdcəsinə kifayət qədər gəlir gətirəcəyi reallıqdır və bu, həyati gerçəklikdir. İşğaldan azad edilmiş torpaqlarımızın mineral və termal su

mənbələri ilə zəngin olması da bölgənin turizm imkanlarının artırılmasında mühüm faktordur. Qarabağ torpağı, həm də xalqımızın böyük mədəni irsinin mühüm daşıyıcısı hesab olunur (5).

Qarabağın gəzməli-görməli yerlərinə gəzintilər təşkil etmək, həmin ərazilərdə aktiv və ekstremal turizmi inkişaf etdirmək də orada dəmir yolu nəqliyyatının tədricən inkişafına zəmin yaradacaq. Qarabağda turizmin müxtəlif növlərinin yaradılması və inkişafı üçün unikal imkanlar olduğunu beynəlxalq sərgilərdə nümayiş etdirsək, onun reklamını dünya səviyyəsində təşkil edə bilsək, həmin sahənin bölgədə daha da irəli getməsinə böyük təkan vermiş olarıq. Məsələn, təkcə Zəngilanda çoxlu sayda termal su mənbəyinin mövcudluğu, həm də Qarabağda müxtəlif istiqamətli turizm xidmətlərinin yaradılması üçün münbit şərait deməkdir. Təqdirəlayiq haldır ki, Qarabağın turizm potensialı ilə bağlı dövlət əhəmiyyətli tədbirlərin coğrafiyası sürətlə genişlənir. 2020-ci il 23-24 noyabr tarixlərində Azərbaycan Turizm Bürosu (ATB) Dubayda keçirilən "Gulf Travel Show" sərgisində iştirak edib. Bu Beynəlxalq sərgidə Qarabağ və onun turizm potensialı tanınıb. Koronavirus pandemiyası səbəbi ilə virtual formada təşkil olunan sərgiyə Yaxın Şərq, Afrika, Asiya, Avropa və Amerikadan olan 1000-dən çox iştirakçı qatılıb. Sərgi çərçivəsində ATB əməkdaşları 35-dən çox görüş keçiriblər (Soltanova, 2008).

Horadiz-Zəngilan-Ağbənd dəmiryolu xəttinin təməlinin qoyulması da Qarabağda dəmiryolu nəqliyyatının inkişafında mühüm hadisədir. Bu dəmiryolunun istər Azərbaycan, istərsə də region dövlətləri üçün böyük strateji əhəmiyyəti var. Azərbaycan və onun ayrılmaz hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə dəmir yolu əlaqəsi yaranacaq və bu yol Türkiyəyə qədər uzanacaq. Bununla da Rusiya-Türkiyə, Rusiya-İran, Rusiya-Ermənistan arasında birbaşa dəmiryolu əlaqəsi qurulacaq ki, bu da bölgədə strateji, iqtisadi və siyasi əlaqələrin yaranmasına böyük töhfə verə bilər. Eyni zamanda, Azərbaycan ilə Türkiyə arasında Bakı-Ceyhan-Qars dəmiryolu ilə yanaşı, ikinci dəmiryol xətti olacaq. Ən önəmlisi isə, bu dəmiryol xətti gələcəkdə Azərbaycandan keçməklə Cənubi Avropa ilə Asiyanı birləşdirən bir layihəyə çevriləcək. Bu da, öz növbəsində, Qarabağın gələcəkdə iqtisadi potensialına böyük töhfə verəcək.

Qarabağla bağlı qarşıda çox böyük işlərin görülməsi planlaşdırılıb. Buraya xarici və yerli investorların cəlb olunması da nəzərdə tutulub ki, bu da çox mühüm məsələdir. Xarici sərmayəçilərin bu regionun turizm sahəsinə vəsait qoyması gələcəkdə Qarabağ və ətraf rayonlarımıza xarici turist axınının olmasına şərait yaradacaq. Bu turizmin inkişafı ilə yanaşı, Azərbaycanın apardığı haqlı işin bir növ təbliğatı rolunu oynayacaq (7).

Beynəlxalq tədbir və sərgilərdə Qarabağa turizm marşrutu kimi diqqət ayırmaq qarşımızda hər zaman çox çətin məsələ kimi durub. Ermənilər bu sahədə də təxribata əl atmaqdan, Qarabağı ayrı stend kimi hətta, Ermənistan xəritəsində göstərməkdən çəkinməyiblər. Sovet dövründə əsas marşrutlar içərisində Qarabağ və Naxçıvan marşrutunun mövcudluğu ümumittifaq əhəmiyyətli marşrutlar içərisində Qarabağ marşrutu çox populyar idi. Şuşada balneoloji mərkəzlər, kanat yollarının çəkilməsi üçün 42 il öncə anonslar verilmişdi. "Fərqlilik ondadır ki, bu bölgədə dini, ekoloji, aqroturizm, eləcə də turizmin digər növləri üçün əlverişli imkanlar var. Təkcə, Zəngilanda çoxlu sayda termal su mənbələri mövcuddur. Xudafərin körpüsü, Azıx mağarası gələcəkdə turist marşrutu ola bilər. Mədəni-tarixi abidələrimiz dağıldılsa da, onların bərpasından sonra həmin istiqamətlərə turların təşkili mümkün olacaq. Gələcəkdə bu sahədə Türkiyə və İranla əməkdaşlığın perspektivləri böyükdür. Qars-İğdır-Naxçıvan marşrutunun, İran ərazisindən dəmiryol xəttinin çəkilməsi mümkün ola bilər. Burada dəmir yolunun çəkilməsi təyyarə ilə müqayisədə tur paketin maya dəyərini də aşağı salacaq.

Qarabağ bölgəsində gəlmə turizmin perspektivlərini xüsusilə qeyd etmək olar: Hələ Sovet vaxtı insanlar Qarabağ bölgəsinə davamlı axın edirdilər. Azıx mağarası bəşəriyyət üçün unikal əhəmiyyət daşıyan abidədir. Bundan başqa, Qarabağ bölgəsində UNESCO-nun irs siyahısına düşəcək çoxlu abidələrimiz var. Orada quruculuq bərpa işlərinin həyata keçirilməsi müəyyən zaman alsa da, Qarabağın turizm potensialından istifadə Azərbaycana iqtisadi baxımdan böyük faydalar gətirəcək.

Gələcək illərdə dəmiryolu nəqliyyatı Azərbaycan dövlətinin nəqliyyat sisteminin özəyini təşkil etməklə digər nəqliyyat növləri ilə əlaqəli şəkildə istər ölkədaxili istərsə də, beynəlxalq daşımaları təmin etməklə iqtisadiyyatımızın yüksəlməsində və dövlətimizin möhkəmlənməsində əsas aparıcı nəqliyyat sistemində çevriləcəkdir (8).

Nəticə

Azərbaycan Respublikasının ərazisində sənişinlərin yerdəyişmələrə olan tələbatının ödənilməsində birinci yeri avtomobil nəqliyyatı, ikinci yeri isə dəmir yolu nəqliyyatı tutur. Turistlərə xidmət sahəsində avtomobil nəqliyyatı bu payı saxlasa da, dəmiryolu nəqliyyatında vəziyyət ürəkaçan deyil. Lakin respublikamızda dəmiryolu ilə turistlərə (həm yerli, həm də xarici) xidmət göstərmək üçün potensial vardır, belə ki, dəmir yolları Azərbaycan Respublikasında turist cəlb edən regionların əksəriyyəti ilə bağlıdır (Şəki, Balakən, Zaqatala, Lənkəran, Astara və s.) və onun istifadə olunmasının genişləndirilməsi üçün yollar axtarılmalıdır.

2.Dəmiryolu vağzallarında sənişinlərə xidməti yüksək səviyyədə təşkil etmək üçün vağzala bütün mühəndis qurğuları,planlaşdırılan təhlükəsizlik tədbirləri və digər tədbirlər sənişinlərin tələblərinə cavab verə biləcək vəziyyətdə qurulmalıdır.

3.Dəmiryolu səyahəti xarici ölkələrdə daha populyar istirahət növü hesab edilir. Almanlar, ingilislər və isveçrəlilər bu növ istirahətin həvəskarları hesab edirlər. Amerika kontinentində, Norveçdə, Hindistan və İndoneziyada dəmiryolu turları geniş yayılmışdır. Əsas önəm kəsb edən məsələlərdən biri dəmiryolu ilə səyahətləri əyləncəli şəkildə təşkil etməkdir. Bu sektorun inkişafında xarici ölkələrin təcrübəsini öyrənmək və onları ölkəmizdə tətbiq etmək ən mühüm məsələlərdən biridir.

4.Dəmiryolu ilə turist daşımaları hal-hazırda müstəqil turizm növü kimi mükəmməl deyil. Lakin, sürətli dəmir yollarının yaranması dəmir yolunda xidmət keyfiyyətinin artması, dəmir yolu biletlərinin internet vasitəsilə satılması, turoperatorlarla əlaqələrin genişlənməsi, dəmir yollarının müxtəlif relyeflərdən keçmə imkanı dəmir yolu ilə turist daşımalarının perspektivlərindən xəbər verir.

5.Dəmiryollarında servis xidmətinin yüksək səviyyədə inkişaf etdirilməsi bu sahəyə marağı daha da artırmış olacaq. Bu xidmətlərin arasında ən önəmlisi qıdadır. Qida xidməti olmadan digər əyləncəli xidmətlərin yaradılmasından danışmaq, əlbətdə ki, yersizdir. Ölkəmizdə icrası daha ucuz başa gələn bu kimi xidmətlərin yaradılması bu nəqliyyat növü ilə səyahətləri daha da maraqlı edəcək və bu sahəyə daha çox turist cəlb olunacaqdır (Daşdəmirov, 2020-2021).

Ədəbiyyat

1. Hüseynov, İ., Əfəndiyeva, N. (2007). "Turizmin əsasları" dərslik. Bakı.
2. Şərifov, A. (2020). Nəqliyyat servisinin tarixi və Metodologiyası. Bakı.
3. Məmmədov, H. (2014). Əhaliyə nəqliyyat xidmətinin təşkili. Bakı.
4. <https://vergiler.az/news/economy/10815.html>
5. https://az.wikipedia.org/wiki/D%C9%99miryolu_n%C9%99qliyyat%C4%B1
6. Soltanova, H. (2008). Azərbaycan Respublikasında turizm və onun inkişafı. Bakı.
7. <https://dybm.weebly.com/d601mir-yolu-haqq305nda.html>
8. <https://www.bbc.com/azeri/azerbaijan-55982357>
9. Daşdəmirov, F. (2020-2021). Dəmiryolu ilə turist daşımaları və servisin təşkili fənnindən mühazirə konspektləri. Bakı.

Rəyçi: f.d. Fuad Daşdəmirov

Göndərildi: 08.01.2021

Qəbul edildi: 14.03.2021